

J. K. VAN EERBEEK

S. O. S.

Dit waren de laatste booten; het zinkende schip helde zwaar. . . . wie achterbleven hadden niets te hopen.

Op het dek een tumult van menschen, van stemmen. Een verwarde kluwen, gedrang; een zinneloos heen en weer draven, een haastig vergaren van reisgoed, en een even doelloos terugbrengen. Een man, de pantalon inderhaast dichtgeknoopt over het nachthemd, waar de plooiën nog in te zien waren, riep met schorre, door drift verslagen stem naar een verwant, die aan kwam met een kind, dat huilde. Hij vroeg, begreep den ander niet, keerde terug.

Een neger, de oogen, de tanden, een paar helle witte vlekken in het nachtzwarte gezicht, uitzinnig van angst, worstelde zich door den drom naar voren. Een atleet, die zijn beurt afwachtte, keerde zich om en drong hem terug. Maar de zwarte, zonder een oogenblik te versagen, stond op, drong weer in; vertrapte vrouwen en kinderen, die hij op zijn weg vond, en immuun voor de verwenschingen, en de slagen, die hij opliep, haastte hij zich naar de touwen, waar de tweede officier met een matroos op gezette oogenblikken doorgang gaven aan de vrouwen en de kinderen, wier beurt het was, af te dalen in de booten, die aan takels boven het water zweefden.

Als een kudde slachtvee staat de menigte tegen de touwen gedrukt. Het allerlaatst vaarwel aan de vrouw, het kind, dat de weg naar de boot is vrijgegeven. Een wankelen over het dek, omzien; terug; een hernieuwd afscheid, dat als een weerzien is na een scheiding. Het scheepsvolk, dat de twee uiteendrijft. En met een gil, die een haak slaat in de breede bas van de sirene, stort zich de vrouw in de boot, ze ziet niet één keer om. . . . ze valt neer tusschen de dollen. . . . En een ander volgt.

Het gillen, het gekerm van de passagiers, keft zijn schrik tegen den zwaren, eindeloozen doodenroep van de sirene.

De zee is kalm nu.

Men is begonnen met een boot, die aan den anderen kant van het sloependek hangt. Zij, die achteraan stonden, hebben er zich, nieuws-

J. K. VAN EERBEEK

gierig, vol achterdocht jegens hun eigen hoop, die plotseling opstak, naar toe gerept; met een verlegen glimlach, telkens omziend naar de slechte plaats, die ze achterlieten. Ze hebben niemand gewaarschuwd. En toch is het doorgedrongen tot de ongelukkigen, die de slechtste plaatsen bezetten, dat er voor hen misschien een goede kans is. Bij groepjes geven ze hun plaatsen op, waarschuwen hun vrouwen en verwanten, en voegen zich bij de andere groep.

En zonder ophouden begeven zij zich naar de booten, zij die er door den stuurman toe aangewezen zijn. Hij kijkt achter zich naar de boot; wanneer er geen bontmantel, geen plaidgedekte vrouw meer te wachten staat, wijst hij een volgende passagier aan. U. En u. Neen, roept hij schor, als er een langs hem heen sluipt naar de boot. Een worsteling. . . . de matrozen stompden hem terug, dwingen hem naar zijn plaats — aan den anderen kant van het touw.

. . . . Mevrouw, u

En hij kijkt naar boven, naar de commandobrug, waar nu en dan, niet meer dan een kleine zwarte vlek, de kapitein is te zien. De schuit heeft veel water in. Ze heeft zich al half ingegraven in haar graf. Zal ze het houden tot de laatste boot vol is?

En ook. . . . zal hij de menschen bedwingen, zoolang als dat noodig is? De officier kijkt naar het touw; de lichamen puilen er over heen. De manschappen zetten er zich schrap tegen. . . . Hoe lang dat touw die horde voor haar eigen waanzin zal beschermen?

Een nieuwe boot. Het is geen ernst. De booten worden uitgezet, ingenomen straks. . . . Het is het vertrouwde manueel. . . . De gewenning, die hen tot op dezen laatsten dag in het gareel slaat.

Een vrouw, die bang is, in de kleine bark die boven het water schommelt, af te dalen — ze kijkt in den afgrond — loopt terug, naar haar echtgenoot, die haar niet dwingen kan. . . .

En een andere loopt gierig, de oogen half geloken, naar de boot, naar de plaats die opengelaten is. Ze lijkt dronken. . . . het dek moet haar onder de voeten branden. . . . ze kijkt niet om naar de touwen. . . . heeft ze daar geen verwanten? Ze kijkt niet om — toch is er een, die haar met wijdopen oogen naziet. Als die de kust bereikt. . . .

Stilstaan. Denk om dat kind. Mevrouw, uw beurt.

136

S. O. S.

Naar de boot loopen. En omzien. Wuiven en omzien, terug. Alfred. Alfred! Adieu! Adieu! . . .

Mevrouw! Voor de laatste maal: gaat u naar uw plaats.

Maar ze gaat niet. Ze kijkt met helle oogen den man in het gezicht, die haar echtgenoot is. Ze weet opeens waar haar plaats is. Ik ga niet. Bij jou hoor ik. De boot schommelt boven het water, dat er zoo diep onder ligt — een afgrond diep ligt die groene afgrond er onder. Er is een bruine vlek bij de verschansing, die verdwijnt — de plaats van de jonge vrouw, die het verkoos met haar man te sterven, is nu bezet. Maar ze ziet het niet; ze kijkt den man aan, die een half menschenleven naast haar gegaan heeft, alsof ze hem voor het eerst zag. Als hij rondkijkt, verwilderd, onzeker, of hij haar ook met geweld naar de redding zal drijven. . . . ziet ze hem aan met oogen die de tranen helder maken. . . . ze kijkt hem aan, ze ziet niets dan hem, alsof ze met hem in een kamer alleen was. En dan kust ze hem, oogen, mond, en het is of ze na elken keer, dat ze hem aanraakt, over hem nadenkt. Die, die is bang geweest. . . . die weet, wat ze opgeeft. . . .

En de man. Schichtig rondzien. Een ruischen in de ooren; een schreeuw uit een donkerte, dieper dan de zee. . . . Alle dagen, die hun afval daarop aandroegen. En dan. Radeloos — van angst; en zalig. Niemand zien, evenmin de plek zien, waar zoeven een boot hing. De athleet, die ze nakijkt. . . . een kruis slaat.

Dr. Diaan, die na een geruchtmakende studie over de Middeleeuwen, een reis maakte naar een Amerikaansche universiteit, bevond zich in de bibliotheek, toen de eerste officier berichtte, dat het schip was lek gestooten en alleen de vrouwen zich in de booten konden redden. . . . Hij was naar het hek gegaan, maar keerde om zich reken-schap van zijn toestand te geven, terug.

Toen het ten slotte tot hem indrong, voor welke feiten hij stond, vatte hem de wanhoop. Als hij bedacht, hoe deze spieren door de koude van het water zouden verstijven; hoe alle vermogens, waarvoor hij vertwijfeld had gevochten, zouden verloren gaan. . . .

137

J. K. VAN EERBEEK

Hoe de bekwaamheden van nadenken, en reageeren; hoe dat geestes-apparaat, waarvoor hij zijn leven, en al zijn energie gegeven had, zou verwoest worden door een constructiefout van een scheepsbouwer; door een der constructiefouten in het schip. . . .

Alles in hem verzette zich. Hij zou juist nu zijn plaats moeten afstaan?

Bang was hij niet; maar een op woede gelijkende ontroering maakte zich van hem meester. Hij stond aan de tafel, en keek de ruime bibliotheekzaal rond. Hij leed niet, integendeel, wat er in hem gaande was — datzelfde had hij ervaren, wanneer hij in zijn ouderlijk huis alleen was.

Aan de tafels stonden de stoelen scheef. . . . het was of de angst van hen, die ze zoo verward hadden achtergelaten, er nog over heerschte. Een laag vertrek was het, zooals alle verblijven op een schip; ze waren voorzien van alle comfort; en toch drukten ze. . . . Men hoorde er immers ook, achter elken lach, den ijver van de machine; en wanneer de stemmen in de conversatiezalen zwegen, was men gedwongen te luisteren naar de stem van de sirene, die als de nooit eindigende schreeuw uit den muil van het zeemonster, dat deze menschen en hun poovere behaaglijkheid, op een dunnen schotel boven de groene afgronden heen voerde. Men praatte, lachte, maar men wist, dat elke plek, die men gezien had, onherroepelijk verloren was; de kust, die men zag, wanneer men over de verschansing hing, was een andere dan die welke men gisteren bewonderd had. Geen enkele dag kwam terug. . . . ieder voer, elk in zijn schip, over de zee van zijn leven. . . .

En stond men buiten, dan zag men vlak boven zich het dreigement van den hemel; die kneedde de kleine, schichtige sentimenten, die de zielen bewogen. . . . drukte ze neer, stuwde ze op. . . . men vreesde meer, en oogste dieper blijdschap dan elk voor zich gewoon was. . . .

En nu was daar die zaal leeg en verlaten; er dreef nog wat sigaren-rook tusschen de dikke steunzuilen. Op het buffet lagen de vlekken nog van de dranken, die men er gebruikt had. . . . De sirene loeide, geen seconde zweeg dat afgrijselijk doodengehuil. . . .

138

S. O. S.

Nog deze nacht dus. . . . Hij trachtte te bidden, maar het was, of geen enkele normale gedachte meer zich in hem vormen wilde. Zijn brein leek een razend uurwerk. De gedachte, dat hem niet meer dan enkele uren restten, om te omvatten, te doorzien, wat hem wachtte, was hem ondraaglijk. En zooveel vermoedens, plannen, beelden, herinneringen rezen in hem, dat de eene gedachte de andere hinderde; debiel waren al deze gasten, die bij hem binnenkwamen. En die alle waren gedrukt door het besef, dat hij nooit het inzicht zou kunnen bereiken, dat hem naar het eind had behooren te vergezellen.

Zoo, sidderend, transpireerend over het heele lichaam, zat hij in een hoek. Nog eens, het was geen angst, die hem onder den voet liep. . . . angst had hij niet gekend, nooit. Maar hij was verslagen door het besef, dat hij het raderwerk van zijn geest niet dwingen kon. Hij zag de natte voetsporen, die de schoenen van de vluchtende stokers op den parketvloer gelaten hadden. . . . En voor zijn helle oogen, die door de nevels niet konden heendringen, zag hij die vlekken als groote plassen groen water. . . . die groeiden; hij zag hoe het zee-water onder de deurreet langs naar binnen gudste. . . .

Was hij nu werkelijk bang geworden? Bij elke beweging, die het schip maakte, dat langzaam scheef zakte, doordat het water niet direct in alle ruimen sijpelde, bij elk geluid, elken kreet die door het rumoer van den storm naar binnen drong, doorvoer hem een huivering van angst. Hij wist niet meer, hoe hij zoo gekomen was, hoe deze korte spanne van den tijd hem in de armen van den waanzin had kunnen drijven. . . . hij kon niet meer terug. En zijn geloof was hem op dat benarde oogenblik ontvallen. Hij was nu door een dik gordijn, door een kloof gescheiden van elke overtuiging, die hij voordien had verzameld.

Er was iemand, die de deur trachtte te openen. Hij stond niet op, om hem bij die poging te helpen.

De eerste officier kwam binnen. Het was of zijn borst nog breeder was dan anders; en hij torste de dubbele rij glimmende knopen met nog grooter waardigheid door de zaal, dan zijn gewoonte was. Hij keek met verachting neer op Diaan, die daar zat met verwarde haren, vervallen gezicht. Er was geen spoor van te zien, of werke-

J. K. VAN EERBEEK

lijk deze mensch door één enkele vraag in de wiek geschoten was; hij was zoo vervuld van wat hij deze enkele uren, die hem restten, nog te doen had, dat hij aan een vraag niet toekwam.

Met verwondering keek Diaan op naar den doublé-breasted sailor. Hij had zelf zulk een diepe verachting voor dezen mensch — hoe diep die verachting bij hem ging, begreep hij op dit oogenblik pas — dat hij in geen geval verwacht had, dat deze man hem om de processen, die zich in hem afspeelden, zou kunnen verachten. Hij zou het natuurlijk gevonden hebben, als de man hem, om wat er in hem gebeurde, had vereerd. Deze mensch was immers te oppervlakkig om aan angst toe te komen. Moed was immers hier een gevolg van bekrompenheid.

Toen hij dan ook zag, dat deze zeeman hoog op hem neerkeek, moest hij, in zijn ellende, lachen.

— Wat nou, ben je bang? zei martiaal de zeevaarder.

— Ja werkelijk, dat ben ik, zei Diaan.

— Daar is nu geen tijd voor, zei de ander.

En hij begreep op dat oogenblik pas geheel, hoe hij deze menschen zijn leven lang had veracht. Ze hadden zoo overgegeven met het speelgoed, met machines en promotie's, gespeeld, dat ze gedacht hadden, dat er niets anders bestond op de wereld. In zijn jonge jaren zou hij die menschen hebben bewonderd, maar nu kon hij toch niet anders zien, dan dat ze van hun manier van leven een soort narcose maakten. Alsof ze iets anders waren dan een genus van vernuftig levende dieren. Ze voeren, dapper, dat moet gezegd worden, over oceanen, maar zagen geen oceaan, dan dien, dien ze zagen. . . . En wanneer een avonturier, die het gewaagd had, dien anderen oceaan te bevaren, dien, welke van de geesteswereld is, die het niet tot horizon, en onbetreden land tot kim heeft, wanneer een avonturier, die werkelijk toch niet uit angst die verachtelijke tobbe water en het luttele lichamelijke letsel had ontloopen, wanneer zoo iemand op zijn tocht met zichzelf raad hield. . . .

En hij had toch werkelijk niet de gelegenheid, den kapitein te raadplegen. . . . Dat soort werk moest onverbiddelijk in de eenzaamheid verricht worden.

140

S. O. S.

Och, dacht hij, terwijl hij den officier aanzag.... kind.... je slaapt,.... jij bent een blinde pasagier op de boot, waarop ik navigeer.... Je hebt in de onderste hut liggen slapen, al den tijd, dat ik in den mist aan het stuur heb gestaan.

Dank ben je me niet schuldig. Hoe zou iemand dank kunnen verwachten voor een vreemd geldstuk, waarvan de ander de waarde niet kent.

Je mag op me neerzien van elke hoogte, die het je verkiest in te nemen. Maar — ik weet welk belachelijk parti-pris je stuwt.

De stuurman is nu weg. Diaan heeft een boek genomen en doet alsof hij leest. Hij zit in de bibliotheek; hij zit tusschen een paar reisgenooten, die opgewonden praten. Maar zijn oogleden zijn dik en als lood zoo zwaar. De oogballen puilen hem uit het hoofd; zoo is het voor zijn gevoel tenminste. Hij wil ze beschermen; de lucht lijkt hem zoo gevaarlijk als gifgas. Hij probeert ze te sluiten; hij legt er de vingers op.... werkelijk, nu zijn ze toch beschermd.... maar voor zijn gevoel puilen ze nog uit.... hij kan de oogleden ook niet naar elkaar persen.

Hij houdt den adem in; dat helpt; die griezelige druk, als van een kleverige duim op zijn oogen, mindert. Zijn maag, zijn ingewanden, die dood en verschraald in zijn lichaam hebben gerust, gaan zich roeren; het bloed gudst de aderen door — tot onder de huid; hij krijgt weer iets van het primitieve lichamelijke behagen terug.

Maar dan herinnert hij zich plotseling....

Opnieuw weerstrevend gutta-percha oogleden; van rubber lijken ze; ze willen niet meer sluiten. En wat is er, dat er aan hem te zien is, dat zijn buurman hem zoo zit op te nemen.... Hij weet het op hetzelfde oogenblik, dat hij zich die vraag stelt.... Een rare bloedgebloosde kop puilt er uit zijn boord.... de aderen loopen als dikke stralen bij zijn slapen langs; dikke zakken staan onder zijn oogen.

Alleen weer. De bibliotheekzaal is leeg als een verlaten café. En de angst grijpt hem. Lezen. Maar er zit een dunne looden rand bij zijn oogleden langs; zelf lijken ze van glas; als hij ze verschuift, zullen

J. K. VAN EERBEEK

ze kunnen breken. Zoo gauw hij de oogen opslaat, glijdt die gespalkte druk van de oogen af; maar nauwelijks heeft hij het boek geheven, of de oogleden worden hard en bros, ze willen niets doorlaten door de nauwe spleet.

De letters krijgen stemmen, ze schreeuwen door elkaar; een vak druk is nu eens klein, dan weer groot, de regels trillen, ze loopen door elkaar. Hij begrijpt niet meer wat ze beteekenen. Hebben ze ooit zin gehad, die kleine zwarte hiërogliften voor hem; is hij er ooit vertrouwd mee geweest. . . . Hebben ze ooit iets voor hem beteekend? Als hij aan het eind van een regel gekomen is, is hij het begin vergeten.

Hij zit er ten slotte naar te kijken, verslagen. Dan pakt hij het papier beet, frommelt het samen; de letterstellages storten ineen; zij zijn niet langer een hoog betongeraamte voor zijn oogen langs, ze vullen niet meer de heele kamer; hij heeft ze samengedrukt, de tralies van zijn kooi, ze zitten in zijn hand; hij knipt met de oogleden, het floers trekt hem van het oogvlies af; hij is weer vrij; hij ademt weer.

In den hoek ligt het stuk papier, de letters op het witte stof kijken door de spleten van zijn vuist, kijken naar hem, maar hij verloochent ze, hij kent ze niet meer.

Voor een oogenblik is hij verlost. Hij werpt het stuk papier van zich af; het vliegt door de kamer, stort tegen den muur, de stijve bal ontspant zich, ze ligt daar in den hoek, hij kijkt er niet naar, en is bevrijd.

Maar al ligt ze daar, ze spreken nog, die letters. Als hij er één keer den blik op gericht heeft, zullen de letters weer spreken. Het wordt een witte vlek in die kamer; als hij die één keer gezien heeft, vergeet hij die niet meer; die blijft op zijn gezichtsveld als een zonnevlek; hij neemt die mee, welken kant hij ook opziet. . . .

Muziek. De muziek speelt. . . . God, nearer to the. . . . En dan leggen zich de golven. . . . De zee, het schip, de hemel er boven. . . . het is hem alles zoo vertrouwd als een kamer. Daar brandt een lamp—

De zee. . . . een effen grauwe vloer om het zinkende wrak. Laag

142

S. O. S.

hing de lucht er boven — niet meer dan een laag verwulf, nevens en onder de wolken; een nauwe spacie waar ze nog verkeerden konden; een spleet, waar vierhonderd mensen in ademen konden, tot de beide bladen van die pers, de lucht en het water, hun de borst zouden indrukken. Aan de einden bogen ze zich naar elkaar toe.

Het schip helde sterk; de kop zonk dieper weg in het water; een stervend beest, een vogel, die de sneb niet meer kan ophouden; die lusteloos daar op het zand ligt, alsof ze haar nood nog eens aan de aarde, die haar verraadt, uithuilt.

Zonder scheiding gleed de vlakke lijn van het water over in de grauwe boot.

En, bij het sloependek, de mensen, die achterbleven. Voor wie geen plaats was in de booten. Met stoelen, plaids, jassen en kleeren gedekt, te hoop gedreven. En op elk gezicht de doffe berusting, waarmee een troep mensen wacht op een verlaten trein. De verlatenheid van een overregend perron. Ook hier hetzelfde, tot afwachten ontzield verwachten.

De ijzermagenaar zat alleen aan een tafeltje; angstvallig bewaakte hij een valies.

Naast hem zaten vier matrozen, die kaartten.... „Geef me je plaid,” riep er een.

De oude man antwoordde niet, keek het water over naar de boot, die hem moest redden... en niet verscheen.

„Daar,” zei de speler, en legde een bankbiljet voor hem neer. Het papier fladderde naar den grond. „Meer is je doek toch niet waard, dacht ik,” zei hij hoonend.

De ander bedacht zich, keek naar den horizon. Toen, met afwezig bewegen, sloeg hij zich de plaid van de voeten. En, de oogen niet van de kim, stak hij de hand uit naar het papiergeld. Zijn verknokelde vingers frommelden het in elkaar, maakten er een prop van, en staken het in den zak... Er kon nog een boot komen...

En een matroos bukte zich naar een biljet, dat op den grond viel. Hij hield het geldswaardige papier hoog boven zich uit; ieder keek. Toen schraapte hij zijn keel, verfrommelde het, en wierp het neer. Hij keek maar heel even naar de kim. Het was of hij den vloek uit-

J. K. VAN EERBEEK

sprak over den mageren ijzerhandelaar, die de plaid verkocht had; en over hen allen. Maar ook hij keek uit. Even onredelijk als de ijver was, waarmee ze de oogen sloten voor de consequenties van hun leven, even onredelijk behekste hen deze hoop op redding. Waarom ben ik toch niet als zij, dacht Diaan. Zoo blijmoedig te kunnen wachten, tevreden met niet meer dan een blinddoek. Ik zou er bijna toe komen medelijden met mijzelf te hebben, spotte hij. Is er niemand, die ziet, hoe laag deze wolken hangen? Toen stond hij op; hij keek niet één keer naar de kim; maar hij nam het biljet, dat daar nog op den grond lag; zoo mat van kleur en verkneukeld, en zoo weinig in tel als het altijd had behooren te zijn. En zoo weinig was dat stuk papier bij hem in tel. Maar hij bukte zich, raapte het van den grond, en stak het bij zich. De dank van de wachtende menschen kwam hem tegen. Ik heb mijn leven lang gedaan alsof ik waardelooze voorwerpen op prijs stelde, dacht hij. Naar den horizon zag hij niet om.

De officier snoert de blinde zelfzucht van de kudde in haar ijzeren wet. Honderd sterke mannen, die willen ademen; vuisten, die er niet om vechten. En de officier; de wet — geduld, niet verstaan. Het schip schommelt. Het klimt op de golven, steigert, valt terug, dan zakt de kop dieper weg. Er is amper een, die nog uitzielt naar den horizon. Toch. Ze staan nog, ze wachten nog; misschien komt er nog een boot. Zwakken, die zich aan hun redelooze hoop vastklemmen. De officier kijkt naar de commandobrug. De kapitein staat er niet meer. . . . Iemand treedt naar voren. . . . Een geestelijke, die het Onze Vader opzegt. . . . Father, thou that art in Heaven. . . . En het scheepsvolk dat antwoordt: Thou, that art in Heaven. . . . Dan richt het schip den kop op, hoog boven den nu vlakken spiegel van de zee. . . . voor het laatst.